

Biblistyka Starego Testamentu – Językoznawstwo

---

opracował Adam Grześkowiak

Punktem wyjściowym naukowego badania Biblii jest filologia biblijna, tj. studium języków biblijnych. Filologia ta zajmuje się badaniem języka i literatury kręgu cywilizacyjnego związanego z Pismem Świętym. Głównym przedmiotem jej badań jest tekst, a celem – jego wyjaśnienie. Tekstu oryginalnego nie jest w pełni zastąpić żaden przekład, ponadto każde tłumaczenie stanowi w swej istocie wstępną interpretację tekstu wychodzącego spod pióra autora inspirowanego przez Boga¹. Stąd też w biblistyce fundamentalną kwestię stanowi znajomość języków biblijnych: hebrajskiego, aramejskiego i greckiego. Pomocna bywa również znajomość języków pokrewnych kulturowo (np. syryjski, arabski, akadyjski, ugarycki).

1. Języki Starego Testamentu

1.1. Język hebrajski

Język hebrajski należy do grupy języków semickich północno-zachodnich. Nazwa „semicki” nawiązuje do języka grupy ludów wywodzących się od Sema, syna Noego (zob. Rdz 10,21-31). Kryteria językowe i geograficzne dzielą języki semickie na dwie grupy:

- wschodnie (Mezopotamia);
- zachodnie:
  - północno-zachodnie (Syria, Palestyna)²;
  - południowo-zachodnie (Arabia, Etiopia).

Pierwsze świadectwa grupy języków północno-zachodnich, do których zalicza się hebrajski, datuje się na drugie tysiąclecie p.n.e. (języki: ugarycki, amorycki, kananejski). W pierwszym tysiącleciu p.n.e. w obszarze Syrii i Palestyny funkcjonują języki: fenicki, punicki, hebrajski, moabicki, edomicki, amonicki i aramejski (w różnych formach). Języki hebrajski, fenicki, punicki, moabicki, edomicki i amonicki stanowią warianty regionalne jednego języka.

Alfabet hebrajski jest nazywany niekiedy alfabetem fenickim lub paleohebrajskim (alfabet starokananejski), a jego najstarsze świadectwa pochodzą z końca drugiego tysiąclecia p.n.e. Po 539 r. p.n.e. (koniec okresu niewoli babilońskiej) starożytny alfabet starokananejski był

---

¹ Natchnienie, inspiracja omówione zostaną w ramach wstępu do Starego Testamentu.

² Inaczej L. Stachowiak, który określa tę grupę językami północno-wschodnimi. Zob. Tenże, *Biblijne języki*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. II, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 477.

stopniowo zastępowany pismem kwadratowym (aramejskim), aby ok. II w. p.n.e. całkowicie wyprzeć starosemicki system kodowania³. Pismo to funkcjonuje w współczesnych krytycznych wydaniach tekstu Starego Testamentu (np. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, red. R. Kittel, Stuttgart⁵1997). Alfabet hebrajski, stosowany w zachowanych tekstach Starego Testamentu, składa się z 22 liter oznaczających spółgłoski (wszystkie spółgłoski posiadają także wartość numeryczną). Pismo hebrajskie jest więc pismem spółgłoskowym, które zapisuje się od prawej do lewej strony. Poniżej przykładowy werset Iz 1,1:

חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בֶן־אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
בִּימֵי עֲזִיהוּ יוֹתָם אַחַז יַחֲזִיקֶיהוּ מֶלֶכִי יְהוּדָה:

Dla utrwalenia tradycji fonetycznej, w VI – VII w. n.e. żydowscy uczeni, zwani masoretami, opatrzyli tekst spółgłoskowy znakami, oznaczającymi samogłoski i znakami diakrytycznymi. Poniżej fragment tekstu masoreckiego Iz 1,1:

חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בֶן־אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
בִּימֵי עֲזִיהוּ יוֹתָם אַחַז יַחֲזִיקֶיהוּ מֶלֶכִי יְהוּדָה:

Zdecydowana większość tekstu Starego Testamentu (kanon palestyński) została zapisana językiem hebrajskim. Wyjątki stanowią fragmenty Księgi Daniela i Księgi Ezdrasza.

1.2. Język aramejski

Już najstarsze księgi spisane w języku hebrajskim wykazują pewne pośrednie wpływy aramejskie (Rdz 31,47 – nazwa kopca, który przez Jakuba został nazwany hebrajskim słowem גלעד – *galed*, natomiast jego teść nadaje mu tożsamą nazwę zapisaną w języku aramejskim: אֶגְרַת שְׁהַדוּתָא – *jegar sahaduta*). Wpływy te były na pewno silniejsze w północnej Palestynie, ze względu na styczność ze szczepami aramejskojęzycznymi. W epoce monarchii (od XI w. p.n.e.) ekspansja języka aramejskiego przybrała na sile, a ok. VI w. p.n.e. stał się językiem oficjalnym wielu państw bliskiego wschodu, stosowanym w dyplomacji i administracji babilońskiej i perskiej. Ta pozycja aramejskiego tłumaczy w znacznym stopniu jego obecność w literaturze starotestamentalnej, tworzonej w okresie dominacji państw Babilonii i Medo-Persji. Język aramejski rozwijał się do połowy VII w., do okresu inwazji arabskiej. Był językiem powszechnie stosowanym w Palestynie czasów Jezusa, o czym świadczą liczne arameizmy zawarte w Ewangeliach (αββα – *Abba*; Εφφαθα – *Effata*; ταλιθα κουμ – *talita kum*; ελωι ελωι λεμα σαβαχθανι – *eloi, eloi lema sabahtani*).

³ Wyjątek stanowią niektóre fragmenty Starego Testamentu zachowane w literaturze qumrańskiej.

Aramejska warstwa Starego Testamentu obejmuje fragmenty Dn 2,4 – 7,8 oraz dekrety królów perskich, zawarte w Ezd 4,8 – 6,11 i 7,11-26. Aramejszczyzna biblijna wykazuje cechy zbliżone do kancelaryjnego języka aramejskiego epoki Achemenidów w Persji (550 – 330 p.n.e.). W tym okresie umiejscawia się także powstanie wymienionych ksiąg. Poniżej przykładowy tekst Dn 2,4 w wersji masoreckiej:

וַיִּדְבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לַמֶּלֶךְ אֲרַמִּית מִלְכָּא לְעֵלְמִין חַיִּי אָמַר
חֲלֵמָא (לְעֵבְדֵיךָ) [לְעֵבְדֵיךָ] וּפְשָׂא נְחֵא:

1.3. Język grecki

Język grecki poruszony zostaje w językoznawstwie Starego Testamentu ze względu na różnice w ilości ksiąg uznanych jako kanoniczne, pomiędzy kanonem palestyńskim, spisany w hebrajskim i aramejskim a kanonem aleksandryjskim⁴, spisany w grece.

Język grecki, w którym zapisane zostały księgi zaliczane do kanonu aleksandryjskiego, jest pospolitym językiem stosowanym w okresie hellenistycznym. Dialekt wspólny *koine* (ἡ κοινή διάλεκτος) był wariantem języka greckiego używanym od IV w. p.n.e. do VI w. n.e.

Język grecki wyłonił się z rodziny języków indoeuropejskich. Najstarsze świadectwa pisane pochodzą z okresu mykeńskiego (XV-XIII w. p.n.e.) i ze względu na to język ten określa się greckim mykeńskim. W następnych wiekach ewoluował w kilku kierunkach. Język starogrecki, oprócz *koine*, obejmują grecki przedklasyczny i klasyczny (IX w. p.n.e. – VI w. n.e.), w których wyróżnia się cztery główne dialekty: jońsko-attycki; arkadyjsko-cyprijski; eolski i doryko-północno-zachodni. Dialekt joński był językiem Homera i Hezjoda, natomiast attycki (greka klasyczna), językiem Sofoklesa, Eurypidesa oraz filozofów Platona i Arystotelesa.

Grecki język *koine* powstał w wyniku zespolenia kilku dialektów, głównie attyckiego i jońskiego, a popularność swą zawdzięcza wyprawom i poszerzeniu granic państwa Aleksandra Wielkiego. *Koine* stał się narzędziem stosowanym w krzewieniu kultury hellenistycznej. Z perspektywy biblijki znajomość greki *koine* jest jednakże istotniejsza jeśli chodzi o badanie Nowego Testamentu. Wszystkie dwadzieścia siedem ksiąg Nowego Testamentu zapisano bowiem oryginalnie w języku greckim (możliwe, że *Ewangelia Mateusza* i *List do Hebrajczyków* były spisane pierwotnie w hebrajskim, bądź aramejskim – świadectwa Papiasza, zachowane w *Historia Ecclesiastica* Euzebiusza z Cezareii).

Bibliografia

1. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, red. R. Kittel, Stuttgart⁵1997

⁴ Omówienie kanonu palestyńskiego i aleksandryjskiego w ramach zajęć z wstępu do Starego Testamentu.

2. Deiana G. – Spreafico A., *Wprowadzenie do hebrajszczyzny biblijnej*, tłum. S. Bazyliański, Warszawa ²2006.
3. Kudasiewicz J., *Bibliistyka*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. II, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 511-513.
4. Rosłon J.W.L., *Gramatyka języka greckiego oparta na tekstach Starego a zwłaszcza Nowego Testamentu dla studentów bibliistyki i nauk pokrewnych*, Warszawa 1990.
5. Stachowiak L., *Biblijne języki*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. II, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 476-481.
6. Szamocki G., *Greka Nowego Testamentu. Intensywny kurs podstawowy*, Pelplin ²2005.
7. Tschirschnitz A. – Wojciechowska K., *Gramatyka języka hebrajskiego w zarysie*, Warszawa 1996.